

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

DOI 10.26565/2225-7756-2022-72-01
УДК 159.922.74-053.66

ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ
З ВИРАЖЕННЯМ ПІЗНАВАЛЬНИМ МОТИВОМ

Ігор Олександрович ЗУЄВ

кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної психології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022

<https://orcid.org/0000-0001-6066-4878>

E-mail: zuev_ia@ukr.net

Карина Юріївна БЕЛЯЄВА

кандидат педагогічних наук, практичний психолог-методист Комунального закладу «Безлюдівський юридичний ліцей імені І. Я. Підкопая Безлюдівської селищної ради»

Україна, Харківська область, Харківський район, смт Безлюдівка, вул. Перемоги, 144 А

E-mail: k.yu.belyaeva@gmail.com

Анастасія Сергіївна МІЛАНІНА, учениця 11 класу Комунального закладу «Безлюдівський юридичний ліцей імені І. Я. Підкопая Безлюдівської селищної ради»

Україна, Харківська область, Харківський район, смт Безлюдівка, вул. Перемоги, 144 А

E-mail: nastyatonica@gmail.com

Метою роботи є вивчення особистісної ідентичності старшокласників з урахуванням вираженості їх пізнавального мотиву. Ідентичність розглянуто як усвідомлення самототожності, цілісності та безперервності власної особистості. Розвиток особистісної ідентичності є процесом постійного усвідомлення своєї унікальності, самобутності та неповторності. В емпіричному дослідженні виявлено, що в учнів з низьким рівнем пізнавального мотиву переважає рефлексивне та фізичне «Я», з середнім рівнем – рефлексивне, соціальне та комунікативне, з високим рівнем – фізичне та діяльне. Для респондентів загалом характерний статус особистісної ідентичності – псевдоідентичність. Для учнів з низьким рівнем пізнавального мотиву характерна дифузна ідентичність, а для старшокласників з високим рівнем пізнавального мотиву характерний мораторій, тобто криза ідентичності, що супроводжується прагненням активно розв'язати проблеми, самовизначитись та використовувати для цього різні варіанти поведінки. Виявлено, що в учнів з низьким рівнем розвитку пізнавального мотиву формування діяльного «Я» пов'язано з передчасною ідентичністю, а в учнів з високим рівнем пов'язано з досягнутою ідентичністю. Пізнавальний мотив може виступати позитивним чинником розвитку самоідентичності старшокласників.

Ключові слова: особистісна ідентичність, компоненти ідентичності, пізнавальні мотиви, пізнавальні інтереси, старшокласники.

Як цитувати: Зув, І., Беляєва, К., Міланіна, А. (2022). Особливості особистісної ідентичності старшокласників з вираженим пізнавальним мотивом. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Психологія», (72), 7-14.* <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2022-72-01>

In cites: Zuev, O., Belyaeva, K., Milanina, A. (2022). Personal Identity of Senior Pupils in Connection with Their Cognitive Motives. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology*, (72), 7-14. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2022-72-01>. (in Ukrainian).

Постановка проблеми. Перебування людини в ситуації життєвих змін супроводжується пошуком нових смислів, нових цілей та стратегій їх досягнення, а складні життєві обставини вимагають життєвого вибору і спонукають до прийняття нестандартних рішень. Тому, сьогодні науковцями усвідомлена необхідність теоретико-прикладного розгляду проблеми адаптації особистості до сучасних умов життя як свідомого процесу становлення, прояву та трансформації ідентичності в період життєвих змін.

Одним із напрямів вирішення поставленої проблеми виступає дослідження ідентичності як динамічного переживання внутрішньої цілісності

та безперервності особистості, психологічні особливості якого в умовах суспільної реконструкції визначають специфіку ідентифікації особистості. Актуальність вивчення проблеми становлення особистісної ідентичності в ранній юності зумовлена активізацією у даній період внутрішньої потреби старшокласників самовизначитись, усвідомити свою роль і позицію в колективі та суспільстві, зрозуміти себе і власні можливості, інтегрувати минулий досвід, тобто сформувати зрілу особистісну ідентичність.

Аналіз досліджень і публікацій за темою. Центральним новоутворенням раннього юнацького віку є особистісне самовизначення, що

постає як потреба юнаків і дівчат зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і свої можливості. Це новоутворення розкривається через поняття «ідентичність».

У працях Е. Еріксона концепція ідентичності отримала теоретичне обґрунтування. При цьому автор розуміє під ідентичністю «гіпотетичну цілісну картину суб'єктності, стійке відчуття «Я – той самий» (Еріксон, 1996, с.24). Разом із цим Е. Еріксон підкреслює, що досягнення ідентичності – це низка свідомих рішень щодо своєї ціннісної позиції в соціумі, пошук соціальних основ особистої визначеності та стійкості, вибір рольової та групової належності» (Еріксон, 1996, с. 25]. На нашу думку таке тлумачення за змістом близьке до поняття «самовизначення», яке виражає ціннісно-вольовий аспект становлення особистості. У цьому сенсі ідентичність – це усвідомлення самототожності, цілісності та безперервності власної особистості. Дія механізму ідентичності забезпечує особистості збереження власної постійності та сталості в умовах безперервних змін оточуючого соціального середовища та внутрішньоособистісних (динаміка поглядів, цінностей, спрямованості та інше) (Гищенко, 2013).

Розроблене Дж. Марсія поняття зрілої ідентичності означає становлення відчуття самоідентичності, тобто власної визначеності та готовності до самореалізації. Тільки зріла ідентичність особистості молодшої людини дозволяє брати на себе відповідальність за свої вчинки, довіряти світу, самостійно вирішувати свої життєві конфлікти, бути ініціативним та компетентним (Обухова, 1995).

За визначенням І. С. Кона, особистісна ідентичність індивіда – це усвідомлення ним власної самостійності, «відрефлексованої» у термінах власної біографії. Наявність особистісної ідентичності суб'єкта виявляється у його «здатності підтримувати та продовжувати власний наратив як історію свого «Я», що зберігає цільність, не зважаючи на зміни окремих його компонентів» (Кон, 1989, с.36).

Роботи, присвячені вивченню ідентичності як показника психічного здоров'я (Е. Еріксон, К. Хорні), здатності до самоактуалізації (А. Маслоу), переживання індивідуальності (Е. Фромм, Ю. Хабермас), умови освоєння суспільного та індивідуального простору (Е. Еріксон, Д. Фельдштейн), основи самовизначення (Т. Буякас).

Важливим для нашого дослідження є підхід сучасної дослідниці Б. Іваненко, яка розглядає ідентичність особистості як баланс між внутрішньо незмінною й унікально-неповторною

природженою сутністю людини та можливостями пізнання й реалізації цієї природи, яка зумовлює відчуття особистістю своєї цілісності й гармонійності функціонування в соціумі (Іваненко, 2020, с. 53).

Пізнавальні мотиви формуються в процесі становлення ідентичності особистості, яка на думку сучасної дослідниці С. Ревенко є результатом самоусвідомлення та самовизначення свого «Я». Наслідком цих процесів, на думку авторки, є динамічна система уявлень людини про себе, оцінок своїх дій, думок, почуттів, моральності й інтересів, ідеалів і мотивів поведінки, цілісна оцінка самого себе як особистості, свого місця в житті, відчуття особистісної цінності всього того, що входить у сферу «Я» (Ревенко, 2013).

В підлітковому віці виникає і у юнацькому загострюється проблема вибору життєвих цінностей, сформованості внутрішньої позиції стосовно себе («Хто Я?», «Яким Я повинен бути?»), стосовно інших людей «ідентичність» як завершального етапу в процесі розвитку особистості, а також розуміння ідентичності як тієї реальності, до якої завжди прагне людина задля відчуття гармонії, впевненості в собі та суспільстві, що становить об'єкт її постійного пошуку (Музиченко, 2008).

Пізнавальні мотиви та інтереси як психологічні явища виникають на основі пізнавального захоплення (прагнення) до тієї чи іншої сфери дійсності. У процесі розвитку вони можуть перерости у стійку особистісну потребу в активній діяльності (Обухова, 1995).

Пізнавальний мотив відображає вищий етап розвитку пізнавальної діяльності особистості. Пізнавальний мотив є могутнім засобом успішного навчання і виховання, необхідною умовою досягнення позитивних результатів. Він пов'язаний з її намаганням самостійно розв'язати проблемне питання. При цьому в центрі уваги – проблема, а не готові знання. Суміжне поняття теоретичний інтерес характеризується спрямованістю учня не лише на глибоке і міцне засвоєння знань, пізнання закономірностей та опанування теоретичних основ, а й на застосування їх на практиці. Теоретичний інтерес виникає у старших підлітків та юнаків тоді, коли в них формуються наукові погляди, переконання, стійкий світогляд (Маляр, Ваколя, 2021).

Пізнавальний інтерес являє собою інтегральне утворення особистості. Він має складну структуру, яку складають як окремі психічні процеси (інтелектуальні, емоційні, регулятивні), так і об'єктивні і суб'єктивні зв'язку людини зі світом, виражені у відносинах. Одні дослідники підходять до інтересу як до феномену, що має власну психологічну природу. Інші розглядають

пізнавальний інтерес як різновид мотиву або як відношення особистості.

Ми ґрунтуємося на дослідженнях пізнавального мотиву й інтересу в працях О. К. Дусавицького, на думку якого в інтересі людина цілісна, і ця цілісність є найважливішою характеристикою інтересу. Інтерес є загальне ставлення індивіда до світу, в якому виявляється цілісність його особистості. Автор упевнений в тому, що людину зі світом пов'язує саме інтерес (Дусавицький, 1996).

Інтерес носить предметний характер, тобто завжди спрямований на якийсь предмет інтересу (цікавий предмет). Істотна характеристика інтересу – його усвідомленість. Відсутність усвідомленості в своїх істотних інтересах призводить до життєвих помилок: у виборі професії, супутника життя тощо. О. К. Дусавицький виділяє особистісний інтерес (виражає життєві відношення та смисли особистості) і корисливий інтерес (коли використовують іншу людину для досягнення власних цілей) (Дусавицький, 1996).

Пізнавальні мотиви за мають внутрішній характер, вони спрямовані на зміст матеріалу, найбільш суттєве в ньому, а не на зовнішні друкорядні ознаки. В дослідженнях автора доведено, що формування пізнавальних мотивів й інтересів у школярів відбувається за рахунок розвитку широти, стійкості та змістовності інтересів. Пізнавальний інтерес як правило носить інтелектуальний, пошуковий характер. Розвиток пізнавального інтересу безперервно збуджується питаннями, завданнями, активні пошуки відповідей на які й складають проникнення вглиб предмета. Крім того він забарвлює емоціями розумову, інтелектуальну діяльність. Пізнавальний мотив і пізнавальний інтерес також обов'язково пов'язані з вольовою спрямованістю особистості до продуктивної діяльності (Дусавицький, 1996).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Особистісна ідентичність все більше привертає увагу психологів і педагогів. Поряд з цим недостатньо представлені дослідження ідентичності з урахуванням сформованості пізнавальних мотивів старшокласників. Між тим зв'язок особистісної ідентичності з пізнавальними мотивами представляється нам очевидним. Так, вагомим чинником у процесі вибору майбутньої професії є пізнавальний інтерес як важливий мотив діяльності особистості. Формування ідентичності є тривалим і складним процесом, який залежить від прийняття індивідом власних рішень (криза ідентичності), а також від взяття на себе зобов'язань щодо здійсненого вибору, системи цінностей чи майбутньої професійної діяльності.

У старшому шкільному віці відбувається становлення світогляду юнаків, адекватного,

систематизованого світосприймання, що пов'язано з розвитком різнобічності та гармонійності їхніх пізнавальних інтересів, які формуються під впливом вікових особливостей розвитку і освітнього процесу. У сучасній психолого-педагогічній літературі недостатньо розглядаються теоретичні і практичні проблеми цілеспрямованого формування пізнавальних мотивів як основи самопізнання і саморозвитку підлітків та старшокласників. Особливої важливості при цьому набуває врахування тих мотиваційних утворень, які вже сформувалися на певному віковому етапі та утворили тісні взаємозв'язки, використовуючи які можна оптимізувати процес розвитку інтересу до певних галузей знань. Питання розвитку інтересу в психології розглядається в працях різних науковців, проте питанню вираженості пізнавальних мотивів й інтересів з урахуванням особливостей ідентичності приділено недостатньо уваги, що й викликає необхідність проведення спеціального дослідження.

Мета дослідження: вивчити особистісну ідентичність старшокласників з урахуванням вираженості їх пізнавальних мотивів.

Згідно меті визначено завдання дослідження: 1) проаналізувати наукову літературу з досліджень особистісної ідентичності в зв'язку з пізнавальними мотивами старшокласників; 2) виявити і порівняти особливості особистісної ідентичності старшокласників з різним рівнем розвитку пізнавальних мотивів; 3) вивчити зв'язки між статусом ідентичності та її змістовними характеристиками у старшокласників з різним рівнем розвитку пізнавальних мотивів.

Методи дослідження. У дослідженні використано: методіку вивчення мотивів навчальної діяльності учнів (Б. К. Пашнев), тест «Хто Я?» (Кун – Мак-Партленд), методіку «Визначення особистісної ідентичності» (Л. Б. Шнейдер), методіку В. Юрєвича «Пізнавальна потреба» (експертна оцінка).

Використані статистичні методи: Н-критерій Крускала-Уолліса і коефіцієнт кореляції Пірсона.

Характеристика вибірки. Респонденти в дослідженні – учні 9 – 11 класів Безлюдівського юридичного ліцею імені І. Я. Підкопая Харківської області, усього 125 респондентів, з яких виявлено учнів з вираженим пізнавальним мотивом, середнім рівнем сформованості пізнавального мотиву та з низьким рівнем. Дослідження проведено в жовтні – грудні 2021 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початку емпіричного дослідження виявлено співвідношення виразності мотивів у старшокласників та розподіл респондентів за рівнем виразності саме пізнавального мотиву.

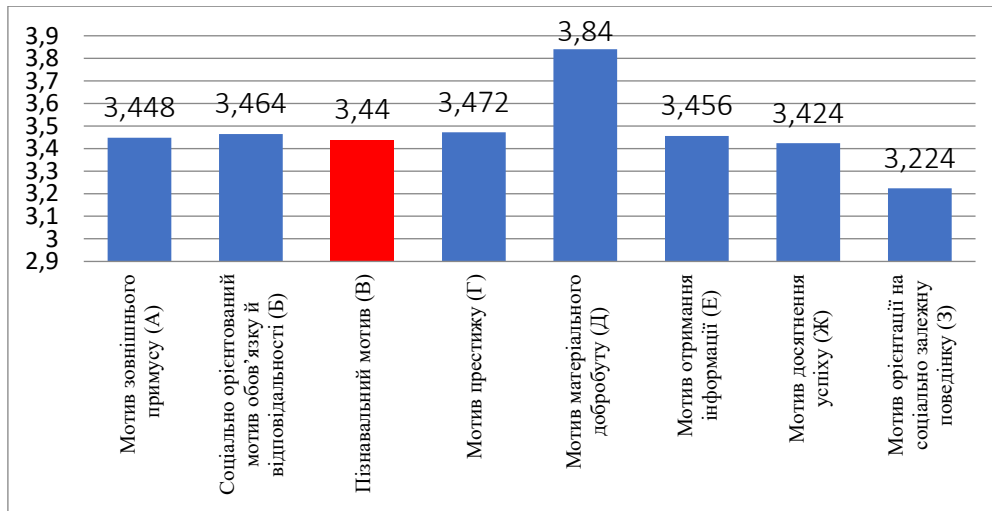

Рис. 1. Результати вивчення мотивів (середні бали)

Як бачимо з рисунку 1 в учнів старших класів переважає мотив добробуту, що є цілком очікуваним результатом, оскільки здобувачі освіти старшої школи знаходяться на етапі професійного самовизначення, тому більшість з них орієнтується на престижні професії, оволодіння якими дає матеріальне забезпечення. Мотив досягнення престижу теж є достатньо вираженим. Щодо пізнавального мотиву, то в учнів виявлено середній

рівень вираженості. Це підтверджується й розподілом респондентів за результатами методики В. Юрєвича «Пізнавальна потреба» (експертне оцінювання респондентів вчителями-предметниками та класними керівниками), на рисунку 2.

Далі зроблено порівняння компонентів «Я» в групах учнів з різним рівнем вираженості пізнавального мотиву: низьким, середнім, високим.

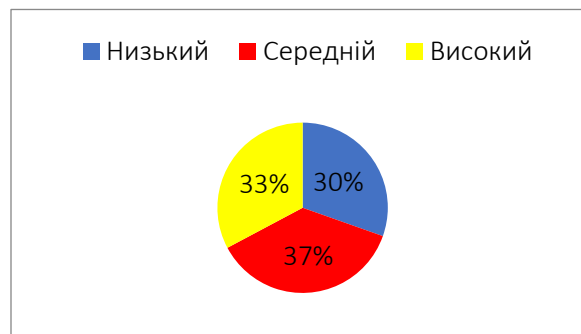

Рис. 2. Співвідношення рівнів розвитку пізнавального мотиву навчальної діяльності (за Б. Папнєвим) старшокласників (у %)

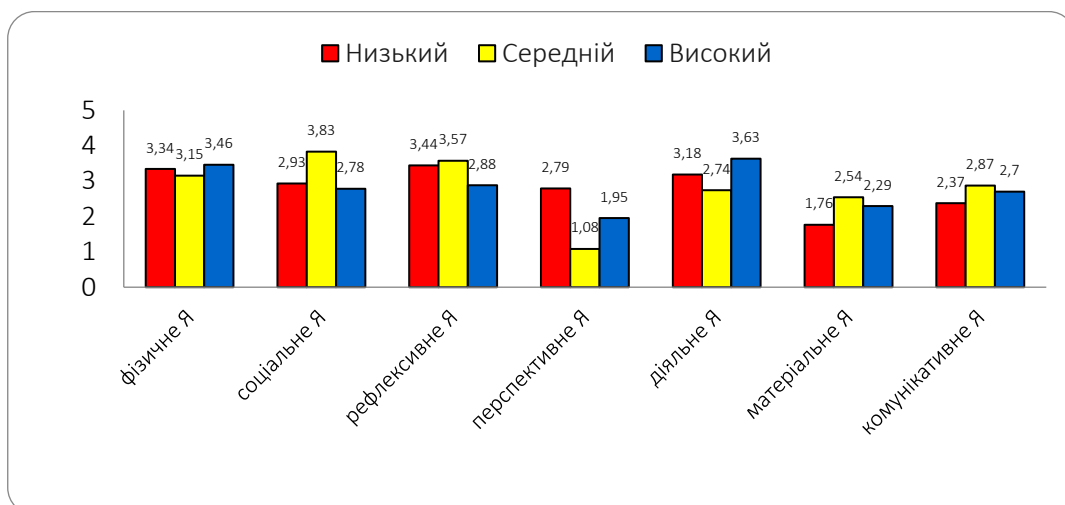

Рис. 3. Вираженість компонентів «Я» серед старшокласників з різним рівнем пізнавального мотиву (у середніх балах)

Загалом для всієї вибірки помітним є вираження соціального, фізичного, рефлексивного та діяльного «Я». Порівняно низьким виявився результат матеріального «Я», що можна пояснити відсутністю матеріальної автономії старшокласників від батьків. Звертає на себе увагу загалом недостатня сформованість перспективного «Я» у наших респондентів, що висвітає недостатню спрямованість у майбутнє. Тим самим у старшокласників переважає усвідомлення власного соціального положення, фізичних даних та схильності до рефлексії.

Порівняльний аналіз виявляє, що в учнів з середнім рівнем пізнавального мотиву порівняно з іншими виділяється соціальне «Я». Вони порівняно більш чутливі до соціальних ролей, соціального статусу, поведінки в соціумі. Цікаво, що перспективне

«Я» виділяється в учнів з низьким рівнем пізнавального мотиву. Вони порівняно з іншими більше розмірковують про майбутнє життя й відповідно менш зорієнтовані на теперішнє. В учнів з високим рівнем пізнавального мотиву виділяється діяльнісне «Я», для них рефлексія в порівняно більшій мірі пов'язана з видами діяльності, в які вони залучені, з навчанням, творчістю тощо.

Результати порівняльного дослідження особистісної ідентичності респондентів свідчать про наступне. Для вибірки загалом найбільш характерна псевдоідентичність. Менш характерні мораторій, дифузна та досягнута ідентичності. Тобто респонденти в цілому неадекватно сприймають й оцінюють власну особистість (перебільшують унікальність або навпаки стереотипізують), їхні механізми самоідентифікації порушені.

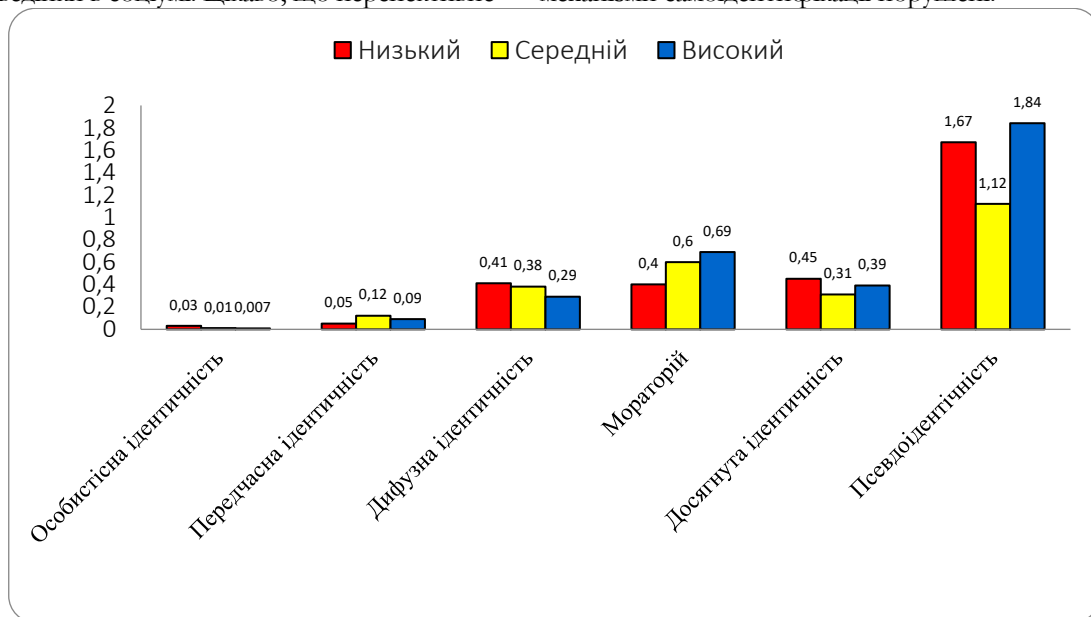

Рис. 4. Виразність видів особистісної у старшокласників з різною вираженістю пізнавального мотиву

Порівняльний аналіз виявляє, що для учнів з середнім рівнем пізнавального мотиву порівняно з іншими псевдоідентичність найменш характерна, вони менше викривляють власну ідентичність. Для учнів з низьким рівнем пізнавального мотиву порівняно з іншими характерна дифузна ідентичність, що виявляє «розмитість» життєвих цілей, цінностей, переконань. Оскільки у цих учнів недостатньо сформований мотив до пізнання нового за межами програми, процес навчання у школі для них здається важким та нецікавим, тому має місце незадоволеність собою та недооцінка своїх можливостей.

Варто звернути увагу на показники мораторію в учнів з високим рівнем пізнавального мотиву. Мораторій характеризується кризою ідентичності, що супроводжується прагненням активно розв'язати проблеми та використовувати для цього різні варіанти. Тим самим наявність пізнавального

мотиву супроводжується активними спробами досягти справжньої власної ідентичності. Можна зазначити, що принаймні для частини респондентів характерна особистісна тенденція цього віку поступово відходити від «нав'язуваної» ідентичності під впливом зовнішніх чинників.

Разом із тим явище високої псевдопозитивної ідентичності у старшокласників з вираженим пізнавальним мотивом може свідчити про амбіційність в їхніх намірах, хворобливу реакцію на критику, неготовність адекватно сприймати свої успіхи, випадки зверхнього ставлення до тих учнів, в яких пізнавальна потреба відсутня.

Далі було виявлено достовірні відмінності між групами респондентів за перспективним «Я». А саме: в учнів з низьким рівнем пізнавального мотиву перспективне «Я» більш виразне, вони більш націлені на майбутнє життя (майбутні дії, якості, досягнення), менше живуть сучасними подіями.

Таблиця 1. Результати розрахунку відмінностей за видами ідентичності у групах старшокласників з різними пізнавальними мотивами

Компоненти ідентичності («Я»)	Н	Р
Фізичне	0,49002	0,7827
Соціальне	3,02308	0,22057
Рефлексивне	2,79848	0,24678
Перспективне	7,32613	0,02565
Діяльне	0,11912	0,94218
Комунікативне	2,39359	0,30216
Матеріальне	2,51088	0,28495

З метою більш глибокого вивчення пізнавальних мотивів були вивчені відповідні ідентичності старшокласників в контексті кореляції.

Таблиця 2. Зв'язки між статусом ідентичності та її видами у старшокласників з низькою вираженістю пізнавальних мотивів

Старшокласники з низькою вираженістю пізнавальних мотивів	фізичне Я	соціальне Я	рефлексивне Я	перспективне Я	діяльне Я	матеріальне Я	комунікативне Я
Особистісна ідентичність	-0,187	-0,207	0,207	0,09	0,08	-0,058	0,139
Передчасна ідентичність	-0,04	-0,201	-0,205	0,005	0,506**	-0,06	0,08
Дифузна ідентичність	-0,037	0,326*	0,044	-0,232	-0,176	-0,203	0,138
Мораторій	-0,038	-0,156	0,128	0,112	-0,06	0,176	-0,08
Досягнута ідентичність	-0,01	-0,046	-0,21	0,171	0,09	0,193	-0,09
Псевдоідентичність	0,08	0,254	0,132	-0,148	-0,227	-0,166	-0,08

Примітка: * – кореляція значима при $p \leq 0.05$; ** – кореляція значима при $p \leq 0.01$.

Згідно отриманим даним у старшокласників з низьким рівнем пізнавального мотиву формування діяльного «Я» супроводжується передчасною ідентичністю, а соціальне «Я» - дифузною. Тим

самим цій категорії учнів рефлексія не допомагає становленню справжньої самоідентичності.

У групі з середнім рівнем пізнавальних інтересів взаємозв'язків не виявлено.

Таблиця 3. Зв'язки між статусом ідентичності та її видами у старшокласників із високою вираженістю пізнавальних мотивів

Старшокласники з високою вираженістю пізнавальних мотивів	фізичне Я	соціальне Я	рефлексивне Я	перспективне Я	діяльне Я	матеріальне Я	комунікативне Я
Особистісна ідентичність	0,068	-0,084	0,005	0,071	-0,067	0,167	-0,085
Передчасна ідентичність	-0,168	-0,027	0,13	0,172	-0,063	-0,045	-0,026
Дифузна ідентичність	0,144	-0,008	0,232	-0,195	-0,228	0,048	0,031
Мораторій	0,171	0,176	-0,025	-0,061	0,022	-0,117	-0,182
Досягнута ідентичність	-0,339	-0,036	-0,263	-0,217	0,544**	0,104	0,14
Псевдоідентичність	-0,035	-0,075	-0,122	0,335*	-0,141	0,077	0,063

Примітка: * – кореляція значима при $p \leq 0.05$; ** – кореляція значима при $p \leq 0.01$.

Згідно отриманим даним у старшокласників з високим рівнем пізнавального мотиву формування діяльного «Я» супроводжується досягнутою ідентичністю, а перспективне «Я» – псевдоідентичністю. Тим самим цій категорії учнів рефлексія власної діяльності, власної поведінки – допомагає становленню справжньої самоідентичності. Але рефлексія щодо свого майбутнього – децю заважає.

Висновки. Загалом у старшокласників переважає мотив матеріального добробуту, пізнавальний мотив виражений на середньому рівні. Серед компонентів ідентичності у всій вибірці переважають соціальне, фізичне, рефлексивне та діяльнісне «Я». В учнів з низьким рівнем пізнавальної потреби переважає рефлексивне та фізичне «Я», з середнім рівнем – рефлексивне, соціальне та комунікативне, з високим рівнем – фізичне та діяльне. Порівняльний аналіз показує, що в учнів з середнім рівнем сформованості пізнавального мотиву виділяється соціальне «Я», з низьким – перспективне, а з високим – діяльнісне.

У значної частини респондентів виявлено статус особистісної ідентичності – псевдоідентичність. Для цього типу характерні крайнощі: заперечення своєї особистісної унікальності або навпаки, її підкреслювання, що утруднює формування їхньої ідентичності.

Для старшокласників з низьким рівнем пізнавального мотиву в порівнянні з іншими характерна дифузна ідентичність (неясність, «розмитість» життєвих цілей, цінностей, переконань). Натомість для старшокласників з високим рівнем пізнавального мотиву характерний статус ідентичності мораторій, а саме криза ідентичності, але вона супроводжується прагненням активно розв'язати проблеми, самовизначитись та використовувати для цього різні варіанти поведінки. На нашу думку наявність пізнавального мотиву сприяє активним спробам досягати справжньої ідентичності.

Достовірні відмінності між групами за видами ідентифікаційних характеристик виявлено за одним показником: в старшокласників з низьким рівнем пізнавального мотиву перспективне «Я» більш виразне. Тим самим ці учні більше рефлексують щодо власного майбутнього, відповідно менше – щодо сучасного існування.

В старшокласників з низьким рівнем розвитку пізнавального мотиву формування діяльного «Я» пов'язано з передчасною ідентичністю, а формування соціального «Я» – з дифузною. На нашу думку в цих учнів рефлексія, усвідомлення себе в діяльнісному та соціальному аспектах не сприяє формуванню справжньої самоідентичності. Натомість у старшокласників з високим рівнем

розвитку пізнавального мотиву формування діяльного «Я» супроводжується досягнутою ідентичністю. На нашу думку в цих учнів рефлексія, усвідомлення себе саме в діяльнісному аспекті (усвідомлення себе при виконанні певних видів діяльності) сприяє формуванню справжньої самоідентичності. Таким чином пізнавальна мотивація може виступати позитивним чинником розвитку самоідентичності старшокласників.

Список використаної літератури

- Боднар А. Я. Макаренко Н. Г. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2014. Т. 162. С. 32-38. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAApp_2014_162_8
- Душавицький А. К. Развитие личности в учебной деятельности. М.: Дом педагогики. 1996. 208 с.
- Іваненко Б. Я-ідентичність особистості: статичні й динамічні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2020. Випуск 7. С. 53–61. <https://doi.org/10.30970/PS.2020.7.8>
- Кириченко В. В. Становлення особистісної ідентичності у процесі професійної адаптації: дис...канд. психол. наук: 19.00.03/Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2014. 200 с.
- Кон И. С. Психология ранней юности. М.: Просвещение, 1989. 380 с.
- Маляр А. В., Ваколя З. М. Особливості мотивації учнів до навчальної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Випуск 82. 2021. С. 102-107. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.82.22>
- Музиченко Л. В. Особистісна ідентичність і проблеми періодизації юності. *Наукові записки НаУКМА. Серія: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота.* 2008. Т. 84. С. 45-49.
- Обухова А. Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. М.: Тривола, 1995. 321 с.
- Ревенко С. П. Сучасні підходи до вивчення ідентичності особистості юнацького віку. *Наука і освіта.* 2013. № 7. С. 196-199. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_7_45
- Тищенко Л. В. Самоідентичність особистості як загальнопсихологічна проблема. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки.* 2013. Т. 2. Вип. 10. С. 299–303.
- Чаусова Т. В. Особливості формування мотиваційної сфери навчання підлітків. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*, 2018. №6 (35). С. 121-134. [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2018-6\(35\)-121-134](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2018-6(35)-121-134)
- Шнейдер А. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг. М.: Изд-во Моск. психолого-социал. ин-та, 2004. 600 с.
- Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / А. В. Толстых (общ. ред. и предисл.), А. Д. Андреева (пер.). М.: Прогресс, 1996. 344 с.
- Deci E. L.: Intrinsic motivation. New York: Plenum Press. 2001.

I. ZUIEV (Ihor Zuiev)

Philosophy Doctor (Psychology), Associate professor of the Department of General Psychology, Faculty of Psychology, V. N. Karaz'in Kharkiv National University,

4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

K. BELIAEVA (Karina Beliaeva)

Philosophy Doctor (Pedagogy)

Practical methodologist psychologist, legal Bezlyudovka lyceum, Kharkov region

Victory street, 144a, Ukraine

A. MILANINA (Anastasiia Milanina)

11th grade student, legal Bezlyudovka lyceum, Kharkov region

Victory street, 144a, Ukraine

PERSONAL IDENTITY OF SENIOR PUPILS IN CONNECTION WITH THEIR COGNITIVE MOTIVES

The aim of the work is to study personal identity of senior pupils in connection with their cognitive motives. Identity is considered an awareness of self-identity, integrity, and continuity of a person. The development of personal identity is understood as a process of constant awareness of one's uniqueness, authenticity, and originality. It was empirically found that in senior pupils with low levels of cognitive motives, the reflexive "self" and the physical "self" prevail, and in pupils with high levels of cognitive motives, physical and active "selves" prevail. "Pseudoidentity" as a status prevails among the respondents. For the pupils with a low level of cognitive motive, a "diffuse identity" is typical, and for those with a high level of cognitive motive, a "moratorium" is typical, i.e., an identity crisis, which is accompanied by a desire to actively solve life's challenges, determine themselves and use various behaviors for those purposes. It has been found that in pupils with a low level of cognitive motive, the formation of active "self" is connected with the "premature identity", and in those with a high level – with the "gained (genuine) identity". Cognitive motive may be the positive factor for the development of self-identity in senior pupils.

Key words: *personal identity, cognitive motives, senior pupils.*

References

- Bodnar, A.Y. Makarenko, N.G. (2014). Ways of forming the cognitive interest of an individual in the process of professional self-determination. *Naukovi zapysky NaUKMA. Pedagogichni, psykologichni nauky ta sozjalna robota.* 162, 32-38. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAApp_2014_162_8. [in Ukrainian]
- Chausova, T.V. (2018). Peculiarities of the formation of the motivational sphere of education of teenagers. *Visnyk pisladyplomnoi osvity. Seriya Sosialni ta povedinkovi nauky.* 6(35), 121-134. [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2018-6\(35\)-121-134](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2018-6(35)-121-134). [in Ukrainian]
- Deci, E.L. (2001). *Intrinsic motivation.* New York: Plenum Press.
- Dusavizki, A.K. (1996). *Personal development in educational activities.* Moscow: Dom pedagogiki. 208. [in Russian]
- Erikson, E. (1996). *Identity: youth and crisis.* Moscow: Progress. 344. [in Russian]
- Ivanenko, B. (2020). Self-identity of the individual: static and dynamic aspects. *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya psykologichni nauky.* 7, 53–61. [in Ukrainian]
- Kirichenko, V.V. (2014). Formation of personal identity in the process of professional adaptation: dis...kand.psichol.nauk/Naz.akad.ped.nauk Ukrainy, In-t psykologii im. G. S. Kostiuka. Kyiv. [in Ukrainian]
- Kon, I.S. (1989) *Psychology of early youth.* M.: Prosveschenie, 380. [in Russian]
- Maliar, L.V. Vakolia, Z.M. (2021). Peculiarities of students' motivation for educational activities. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya Pedagogichni nauky: realii ta perspektivy.* 82, 102-107. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.82.22>. [in Ukrainian]
- Muzychenko, L.V. (2008). Personal identity and problems of periodization of youth. *Naukovi zapysky NaUKMA. Pedagogichni, psykologichni nauky ta sozjalna robota.* 84, 45-49. [in Ukrainian]
- Obuhova, L.F. (1995). *Child psychology: theories, facts, problems.* Moscow: Trivola, 321. [in Russian]
- Revenko, S.P. (2013). Modern approaches to the study of personality identity in youth. *Naukai i osvita,* 7, 196-199. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_7_45. [in Ukrainian]
- Shneyder, L.B. (2004). *Professional identity: theory, experiment, training.* Moscow: Izd-vo Mosk. psihologo-sozial. in-ta. 600. [in Russian]
- Tyschenko, L.V. (2013). Self-identity of the individual as a general psychological problem. *Naukovyi visnyk Mykolainskogo derzhavnogo universytetu imeni V. O. Subomylnskogo. Seriya psykologichni nauky.* 2(10), 299–303. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 10.04.2022 (The article was received by the Editorial office on 04.10.2022)

Стаття рекомендована до друку 18.05.2022 (The article is recommended for publication on 05.18.2022)